

З.У. Искакова , Д.Б. Дәуен*

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

*e-mail: dinara_dauyen@mail.ru

ҚЫТАЙ МӘДЕНИЕТІНІҢ ЖАҢАҢДАНУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ӨЗГЕРІСТЕРІ

Мақалада Қытай мәдениетінің жаһандану кезеңіндегі өзгерістері, мәдени реформалары мен жаһандық үдерістердің мәдениетке әсері мен дәстүрлі мәдениеттің жаңғыру тенденциялары талданады. Жаһандану жағдайында Қытай мәдениеті қоғам өмірінің негізгі аспектілеріне ықпал ете алатындай елеулі өзгерістерге ұшырайды. Жаһандану, бір жағынан, қытайлық мәдени құндылықтардың, дәстүрлер мен тілдің елден тыс таралуына ықпал етеді, оның әлемдік аренаға әсерін күшейтеді. Екінші жағынан, бұл мәдениеттердің өзара әрекеттесуіне және өзара енуіне әкеледі, ал ол қытай мәдениетінің дәстүрлі элементтерінің байытылуын да, өзгеруін де тудырады. Тақырыпты зерттеудегі басты мақсаты – Қытайдың жаһандану жағдайындағы мәдени әртүрлілік мәселесін анықтау мен өзіндік қытайлық дәстүрлі мәдениетті сақтаудың шартын қарастыру болды. Тақырыпты зерттеудің негізгі міндеті – қазіргі Қытайдағы дәстүрлі қытай мәдениетінің елді модернизациялауға ықпал ететін мемлекетті басқарудағы жаңа идеологиямен байланысын анықтау. Себебі, дәстүрлі қытай мәдениетін сақтау және дамыту Қытайдың қарқынды экономикалық өсуіне оң әсер етеді. Ал мәдениеттің әртүрлілігі мен бірлігі – қазіргі әлемдегі мәдени әртүрлілікті дамытудың екі ажырамас аспектісі. Сондықтан жаһандану жағдайында мәдениеттің біртұтастығы қағидатын жалпыадамзаттық құбылыс ретінде ұстану ғана емес, сонымен бірге кез-келген ерекше мәдениетті сақтау қағидатына сүйене отырып, мәдени әртүрлілікке төзімділікті арттыру қажет, олардың әрқайсысы әр түрлі дәрежеде жаһандану процестеріне әсер етеді. Зерттеудің басты жаңалығы да осы – мәдени әртүрлілік пен мәдени біртұтастық ұғымын біріктіре даму үстіндегі Қытайдың жаһандану үдерісіндегі мәдени трансформациясын толықтай зерттеу. Себебі, қытай мәдениетінің өзгеріске ұшырауына бірнеше факторлар әсер етті. Ең маңызды аспектісі – цифрландыру мен әлеуметтік медиа, олар қытай мәдениетін шетелде танымал ету платформасына айналды. Сонымен бірге ел ішінде мәдени мұраға деген қызығушылықтың артуы байқалды, бұл дәстүрлі тәжірибелердің жандануынан және олардың қазіргі жағдайларға бейімделуінен көрінеді.

Түйін сөздер: жаһандану, ұлттық бірегейлік, мәдени алмасу, цифрландыру, революция.

Z.U. Iskakova, D.B. Dauyen*

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

*e-mail: dinara_dauyen@mail.ru

Changes in Chinese culture in the context of globalization

The article analyzes the changes in Chinese culture during the period of globalization, the impact of cultural reforms and global processes on culture and the trends of the revival of traditional culture. In the context of globalization, Chinese culture is undergoing significant changes that can contribute to the main aspects of society. Globalization, on the one hand, promotes the spread of Chinese cultural values, traditions and language outside the country, increasing its influence on the world stage. On the other hand, it leads to the interaction and mutual penetration of cultures, while it causes both the enrichment and the change of traditional elements of Chinese culture. The main purpose of studying the topic was to identify the problem of cultural diversity in the context of China's globalization and to consider the conditions for preserving its own traditional Chinese culture. The main objective of studying the topic is to identify the connection between traditional Chinese culture in modern China and the new ideology in government, contributing to the modernization of the country. This is due to the fact that the preservation and development of traditional Chinese culture has a positive impact on China's rapid economic growth. Diversity and unity of culture are two essential aspects of the development of cultural diversity in the modern world. Therefore, in the context of globalization, it is necessary not only to adhere to the principle of the unity of culture as a universal phenomenon, but also, based on the principle of preserving any particular culture, to increase resistance to cultural diversity, each of which affects the processes of globalization to varying degrees. This is the main novelty of the study – a complete study of China's cultural transformation in the process of globalization, which is developing by combining the concepts

of cultural diversity and cultural unity. This is due to the fact that several factors influenced the change in Chinese culture. The most important aspect is digitization and social media, which have become a platform for promoting Chinese culture abroad. At the same time, there is a growing interest in cultural heritage within the country, which is reflected in the revival of traditional practices and their adaptation to modern conditions.

Key words: globalization, national identity, cultural exchange, digitalization, revolution.

З.У. Исакова, Д.Б. Дауен*

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

*e-mail: dinara_dauyen@mail.ru

Изменения китайской культуры в условиях глобализации

В статье анализируются изменения китайской культуры в период глобализации, влияние культурных реформ и глобальных процессов на культуру и тенденции возрождения традиционной культуры. В условиях глобализации китайская культура претерпевает существенные изменения, которые могут способствовать основным аспектам жизни общества. Глобализация, с одной стороны, способствует распространению китайских культурных ценностей, традиций и языка за пределы страны, усиливая ее влияние на мировую арену. С другой стороны, это приводит к взаимодействию и взаимному проникновению культур, в то время как это вызывает как обогащение, так и изменение традиционных элементов китайской культуры. Основная цель изучения темы состояла в том, чтобы определить проблему культурного разнообразия в условиях глобализации Китая и рассмотреть условия сохранения собственной традиционной китайской культуры. Основной задачей изучения темы является выявление связи традиционной китайской культуры в современном Китае с новой идеологией в управлении государством, способствующей модернизации страны. Это связано с тем, что сохранение и развитие традиционной китайской культуры положительно влияет на быстрый экономический рост Китая. Разнообразие и единство культуры – два неотъемлемых аспекта развития культурного разнообразия в современном мире. Поэтому в условиях глобализации необходимо не только придерживаться принципа единства культуры как общечеловеческого явления, но и, опираясь на принцип сохранения любой особой культуры, повышать устойчивость к культурному разнообразию, каждое из которых в разной степени влияет на процессы глобализации. В этом и заключается главная новизна исследования – полное изучение культурной трансформации Китая в процессе глобализации, которая развивается, объединяя понятие культурного разнообразия и культурного единства. Это связано с тем, что на изменение китайской культуры повлияло несколько факторов. Наиболее важным аспектом является оцифровка и социальные сети, которые стали платформой для популяризации китайской культуры за рубежом. В то же время внутри страны наблюдается рост интереса к культурному наследию, что отражается в возрождении традиционных практики и их адаптации к современным условиям.

Ключевые слова: глобализация, национальная идентичность, культурный обмен, цифровизация, революция.

Кіріспе

Жаһандану – қоғам дамуындағы еңсерілмейтін үрдіс. Жаһандану тұжырымдамасы енгізілгеннен бастап және оны баспасөзде кеңінен қолданғаннан бері әлемдегі адамдардың көпшілігінің өміріне жаһандану әсер етті. Жаһандануды «мәні бойынша көп қырлы және еркін сауда, технологиялық инновациялар мен ақпараттық коммуникациялармен, жаһандық қоғамдардың дамуымен байланысты демографиялық өзгерістермен, әлеуметтік-мәдени, экономикалық және идеологиялық конвергенциямен тығыз байланысты процесс» деп санауға болады (Дэн С., 2023).

Соңғы жылдары жаһанданудың әсері тауарлармен, технологиялармен және мәдениеттермен алмасудан айқын көрінеді. Жаһандану экономикалық, саяси және мәдени құрылымның географиялық шектеулерінен бас тартқанымен, интеграция мен қақтығыстар әртүрлі елдердегі адамдар ұстанатын құндылықтар мен идеологиялардың әртүрлілігіне байланысты жаһандану процесінің ажырамас бөлігі болып табылады. Тұтастай алғанда, жаһандану адамдардың күнделікті өміріне оң және теріс әсер етеді, бұл өмір салтын өзгертіп қана қоймайды, сонымен қатар ұлттың дәстүрлі мәдени құндылықтарына қарсы тұрады (Гохберг Л., 2011).

Қытай жаһандану арқылы экономикасы мен мәдениетіне үлкен әсер ететін қиындықтар мен мүмкіндіктерге ие болады. 1978 жылы «реформалар мен ашықтық» саясатын жүргізгеннен кейін Қытай біртіндеп әлемдік нарық ағынына қосылды. Әлемдік нарықтағы қырық бес жылдан астам даму барысында Қытай экономика, халықаралық бәсекеге қабілеттілік және адамдардың өмірін жақсарту салаларында айтарлықтай жетістіктерге жетті. Төраға Ху Цзиньтаоның 2008 жылғы реформалар мен ашықтықтың 30 жылдығына арналған кездесуінде сөйлеген сөзіне сәйкес, Қытайдың жалпы импорты мен экспорты 1978-2007 жылдар аралығында мире 20,6 млрд-тан 2 2,17 трлн-ға дейін өсті, бұл әлемде үшінші орынға ие болды және валюта резервтерінің көлемі бойынша көшбасшы елге айналды. Төленген шетелдік инвестициялар шамамен 1 триллион долларды құрады. Осылайша, жаһандану мен халықаралық ынтымақтастық Қытайдың экономикалық дамуын жеделдетіп, әлемдік экономикаға үлкен үлес қосатыны анық.

Тақырыпты таңдауды дәйектеу және мақсаты мен міндеттері. Бірегейлік- тану процесі. Өз елін өзге мемлекеттермен салыстыра отырып, біріншісі «өзінің кім екенін» немесе жеке саяси және мәдени жүйесін растамас бұрын олардың арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтауға тырысады. Қытай жаңа реформалар мен саясатты жүзеге асырмастан бұрын, алдымен өзінің бірегейлігін сақтау мен дәстүрін жаңғырту жолдарын қарастырып, жаһандану жағдайында мәдени өзгерістердің дамуға әсерін анықтап, реформаларды жүзеге асырады. Сондықтан осы мақалада қытайлықтардың жаһандық процестерді түсінуінің ерекшелігін және олардың мәдениетке әсерін анықтау үшін тарихи, саясаттану, әлеуметтанулық зерттеу әдістері қолданылды.

Мақаланың мақсаты- Қытайдың жаһандану жағдайындағы мәдени өзгерісін толығымен зерделеу.

Мақаланың міндеттері:

- Қытайдың жаһандану жағдайындағы мәдени өзгерісін талдау;
- Жаһандану үдерісінің мәдени бірегейлікпен тұрақтылыққа әсерін анықтау;
- Мәдени бірегейлік дағдарысының басталу алғышарттарын зерттеу.

Ғылыми зерттеу әдіснамасы

Жаһандану жағдайындағы қытай мәдениетінде экономикалық, саяси және әлеуметтік қай-

та құрулар нәтижесінде болған өзгерістерді талдауға көмектесетін бірнеше негізгі тәсілдер мен теорияларды қамтиды.

Тарихи-мәдени тәсіл: бұл тәсіл мәдени процестерді олардың тарихи эволюциясы тұрғысынан талдауға негізделген. Қытай контекстінде елдің мәдениеті өртүрлі тарихи кезеңдерде қалай дамығанын, соның ішінде дәстүрлі құндылықтардың әсерін, революциялық өзгерістерді, сондай-ақ, мысалы, батыстан келген сыртқы әсерлерді ескеру маңызды. Бұл дәстүрлердің тұрақты элементтерін де, реформалардан кейін пайда болған жаңа мәдени тенденцияларды да анықтауға мүмкіндік береді.

Әлеуметтік-мәдени тәсіл: әлеуметтік-мәдени тәсіл мәдениеттің әлеуметтік өзгерістермен байланысын көрсетеді. «Ашықтық және реформа» саясатын жүргізгеннен кейін Қытайда мәдени тәжірибеге әсер еткен әлеуметтік құрылымда айтарлықтай өзгерістер болды. Урбанизацияның, орта таптың өсуінің, білім берудегі және бұқаралық коммуникациядағы өзгерістердің мәдениеттің дамуына әсерін ескеру маңызды.

Жаһандану тәсілі: реформа саясаты басталғаннан кейін қытай сыртқы әлемге ашық болды, бұл қытай мәдениетіне жаһандық ықпалдың күшеюіне әкелді. Бұл тәсіл халықаралық процестердің (жаһандану, мәдени алмасу, батыстық технологиялар мен құндылықтардың әсері) дәстүрлі қытай мәдениетімен қалай әрекеттесетінін және оның бейімделуіне немесе өзгеруіне әкелетінін зерттейді.

Әдебиетке шолу

Жаһандану жағдайындағы мәдени аспектіге тоқталатын, Қытайдың дәстүрлі мәдениетіне әлемдік мәдениет сөзсіз әсер етеді. Жаһандану процесінде Батыс әлемі озық технологиялар мен экономикалық жүйеде үстемдік етеді, сондықтан жаһандық мәдениет негізінен еркін нарықтармен, тұтынушылықпен және индивидуализммен сипатталатын Батыс мәдениетінен тұрады (Джиа С., 2018). Керісінше, Қытай мен Жапония сияқты елдерде ұжымдық құндылықтар дәстүрі бар. Дәстүрлі қытайлық құндылықтар жаһандану жағдайында әлемдік мәдениетпен кездескенде, бірегейлік мәселесінде дағдарысқа әкелетін қақтығыстар мен интеграциялар белгілі бір дәрежеде пайда болады. Бірегейлік дағдарысын жаһандану әкелген жаңа құбылыс ретінде қарастыруға болады.

Қытай мәдениеті әлемдік мәдениетке де әсер етеді. Соңғы жылдары Қытай әлемді өзінің дәстүрлі мәдениеттері мен құндылықтарымен таныстыруға күш салуда және әлемдік мәдениетке белгілі бір әсер етуде. 2009 жылдың аяғында 88 елде 282 Конфуций Институты және 272 Конфуций сыныбы құрылды, ал Конфуций институттары мен сыныптары қытай тілін оқыту үшін, сондай-ақ қытай мәдениетін насихаттау үшін қолайлы оқыту стильдерін қолданады. Қытай мәдениеттері мен құндылықтарын Батыс қоғамы біртіндеп мойындайды, бұл жаһандану жағдайындағы мәдениетаралық коммуникацияның салдары. Ғалымдардың айтуынша, «мәдениет – бұл бәріне тиесілі және біреуге ғана тән емес адамдар арасында ортақ және талқыланатын білім» деп болжайды (Джиа Хуэймин, 2017).

Нәтижелері мен талқылама

Қытай жастарының бірегейлігі мәселесін жаһанданудың салдары ретінде қарастыруға болады, ал жаһандық мәдениет Қытайдың дәстүрлі мәдениеттері мен құндылықтарына әсер етеді. Мұны көрсету үшін, бұл мақалада біз бірінші кезекте бірегейлік мәселесінің шеңберін ұсыну үшін бірегейлік пен қытайлық бірегейлік ұғымына баса назар аударамыз. Екіншіден, ол жаһандану процесінде қытай жастарының жеке басының дағдарысын сыни тұрғыдан талдайды. Үшіншіден, бұл жаһандану және мәдениетаралық байланыс туралы хабардарлық осы процеспен бірге жүруі мүмкін әртүрлі қиындықтар мен мәселелерге қарамастан білімге енгізілуі ұсынылады.

Жаһандану процесі тек тауар алмасу ғана емес, сонымен қатар Батыс және Шығыс мәдениеттерінің өзара әрекеттесуі болып табылады. Кейбір қытайлық жастар батыс мәдениеті мен құндылықтарын бағалайды және қабылдайды. Осы тұрғыдан алғанда, әлеуметтік сәйкестілік теориясындағы топшілік және бөгде топтарды келесідей жіктеуге болады: батыс мәдениетінің Қытайдың дәстүрлі мәдениетіне әсер етуімен қытайлық ұжымдық мәдениеттің дәстүрлі мәдени құндылықтарын ұстанатын адамдарды өздері деп санауға болады, ал бөтен топты жаһандану процесінде батыстанған Қытай жастары деп санауға болады.

Жаһандық мәдениет адамдардың күнделікті өмірін сөзсіз біріктіреді. Артефактілердің жаһандық маркетингі пайданы барынша арттыруға ғана емес, сонымен қатар экономикалық держа-

ваның мәдени әсерін таратуға және нығайтуға бағытталған деп саналады. Әлемдік мәдениеттің әсері ретінде байқауға болатын көптеген құбылыстар бар. Ағылшын тілі жаһандық қарым-қатынаста басым тіл ретінде пайдаланылады, Coca Cola, Nike және Adidas сияқты танымал брендтердің өнімдері бүкіл әлемдегі дүкендерде сатылады, KFC және McDonalds сияқты фаст-фудтар жастар арасында танымал болып келеді, ал интернет бүкіл әлемді «ауылға» айналдырады. Томастың пікірінше, жаһанданудың әлеуметтік-мәдени өлшемі мәдени және діни нанымдарға қатысты өзгерістерді қамтиды. Осылайша, жаһандық мәдениеттің біркелкілігі мен стандартталуы ұлттың жеке басына қарсы шығудың ықтимал қаупіне әкелуі мүмкін (Си Цзиньпин, 2012).

Жаһандану жағдайындағы қытай жастарының жеке басының дағдарысын негізінен екі аспект бойынша талдауға болады, атап айтқанда мәдени бірегейлік дағдарысы және әлеуметтік сәйкестілік дағдарысы. Мәдени бірегейлік дағдарысы-бұл қытайдың дәстүрлі дүниетанымы мен мәдени құндылықтарының дағдарысы, ол батыстық мәдениеттер мен құндылықтардың дәстүрлі қытай мәдениетінің құндылықтарына ену процесінде пайда болады, ал әлеуметтік бірегейлік дағдарысы адамдардың өздерін және басқаларды топтарға жататындығына қарай қалай жіктейтінінен туындайды (Чао Си, 2019).

Жасөспірім жылын бастан өткерген қытайлық жастар- бұл жеке тұлғаны қалыптастырудағы ерекше топ. Жасөспірім- бұл балалық шақ пен ересек өмір арасындағы белгілі бір кезең, оған психологиялық революция, сенімсіздік, жаңа трендке деген қызығушылық және оқуға деген ұмтылыс кіреді. Қытайда жүргізілген «реформалар мен ашықтық» саясатынан кейін туылған қытайлық жастар ата-аналарының ұрпақтарына қарағанда мүлдем басқа өсу ортасында өмір сүрді. Жаһанданудың әсерінен Қытай жастары технологиялық, экономикалық және әлемдік мәдени тренд толқынына тап болады. Бұл жасөспірімдік кезеңнің ерекшелігі қытайлық жастардың жаһандану арқылы алға тартылған батыстық құндылықтарды, сондай-ақ қытайлық ұжымдық мәдениет ұстанатын дәстүрлі құндылықтарды үйренуге және қабылдауға дайын екендігін анықтайды. Жаһандану процесінде батыстық құндылықтардың жақындығы қытай жастарының жеке басының бұлыңғырлығына әкелуі мүмкін (Цай Ву, 2008).

Қытай контекстінде қоғам ұстанатын дәстүрлі мәдениеттер мен құндылықтарды қытай

жастарының бастапқы әлеуметтенуін қалыптастырудың шарты ретінде қарастыруға болады, ал мектеп пен қоғам ұсынған білім жастардың қайталама әлеуметтенуін қалыптастыруға ықпал етеді. Жаһандану мен батыстық құндылықтардың Қытай қоғамына басып кіруінің әсерінен Қытай жастарының екінші әлеуметтенуі арқылы тұжырымдаманың қалыптасуы сыртқы әсер мен қиындықтарға ие болады, өйткені жаһандық мәдениет пен батыстық құндылықтар алға тартқан құндылықтар олардың негізгі тұжырымдамасына қайшы келуі мүмкін (Тавровский Ю., 2018). «Эго функциясы» жаңадан қосылған бірегейлік элементінің қатынасын бұрыннан бар элементтермен біріктіру» деп тұжырымдайды, бірақ егер жаңадан қосылған бірегейлік элементтері алдыңғысымен қайшылыққа түссе, онда бірегейлік дағдарысы туындайды.

Жаһандану бүкіл әлем бойынша коммуникацияны жеделдетеді, Қытай өзінің консервативті мәдениетімен танымал болғанымен, Қытайдың дәстүрлі мәдениеті батыстық құндылықтардың ықпалында екенін жоққа шығаруға болмайды. Қытай мәдениеті ұжымдық құндылықтар қоғамында құрылған, онда «топтың күші» көрсетілген. Қытайлықтар отбасылық байланыстарды және Қытайдың дәстүрлі мәдениетіндегі ата-ана мен бала арасындағы дұрыс қарым-қатынасты білдіретін перзенттік тақуалық сияқты құндылықтарды жоғары бағалайды. Ата-аналар отбасында абсолютті билікке ие және балалар тарапынан құрметке ие болуы керек, балаларға егде жастағы ата-аналарға қамқорлық жасау керек деп үйретеді. Дегенмен, қазіргі уақытта бос үйлер (егде жастағы ерлі-зайыптылар жалғыз тұратын) қалалық аудандардағы үй шаруашылықтарының 49,7% құрайды, ал жас қытайлықтардың 74%-ы әртүрлі себептермен ата-аналарына қамқорлық жасай алмайтындай сезінеді (жастардың 74%-ы өздерін қарттарға қамқорлық жасай алмайды деп санайды, 2010) (Турушева Н., 2018).

Қытай жастарының мәдени бірегейлігіне келетін болсақ, Конфуций мәдениетінің мұрасы қытай қоғамында басым орынға ие деп саналады. Конфуцийшілдік – бұл қытайдың дәстүрлі мәдениетінің құндылықтарының бірі, ол ұлтты дамытудың жиынтық тәжірибесінен және оның ұлттық және әлеуметтік ортасының сынына жауап беруден қалыптасады. Мұндай қоғамда өсіп, білім алған жастар өздерінің мәдени ерекшеліктерін қалыптастырады және мәдени топқа мүшелікке бейсаналық түрде ие болады. Осы-

лайша, мәдени сананы жеке адамдар ішінара ойлау жүйесінде қалыптастырады және сайып келгенде мәдени бірегейлікті қалыптастырады.

Бірақ қазіргі таңда қытай жастарына дәстүрлі құндылықтарды жоғалту қаупі төніп тұр. Индивидуализм мен материализм сияқты батыстық құндылықтар Қытай мәдениетіне еніп, жаһандану процесінде қытай қоғамында бірқатар өзгерістер туғызады деген пікір кең таралған. Қытай жастары әлемдік мәдениетке қол жеткізе отырып, дәстүрлі құндылықтарды сақтау және дәстүрлі мәдени сананы игеру проблемаларына тап болады. Брок пен Туласевич мәдени бірегейлік «жеке адам басқалармен өзара әрекеттесу кезінде жасаған және дамытқан белгілі бір дүниетаным» деп болжайды. Әрине, қытай жастарының дүниетанымы жаһандық мәдениетке қол жеткізуге қатысты дәстүрлі үлкен Қытай мәдени дуэті ұстанатын дүниетанымға қарсы. Осылайша, жаһандану мен батыстық құндылықтар қытай жастарының мәдени ерекшелігіне қарсы тұрады (Финогентов А.Д., 2023).

Жаһандану процесінде Рождество мен Валентин күні сияқты батыстық мерекелер Қытай жастары арасында танымал бола бастады. Керісінше, Айдаһар қайық фестивалі, Таза жарықтық күні және қос тоғыз фестивалі сияқты кейбір қытайлық дәстүрлі фестивальдар ұмытыла бастады, тіпті еленбейді. Кейбір қытайлық жастардың батыстық құндылықтарды қабылдауы және өзін-өзі құрметтеуге ұмтылуы, басқаша әрекет етуі үрдісі бар. Таджфелдің айтуы бойынша, «әлеуметтік бірегейлік жеке тұлғаның топқа жататындығынан салыстырмалы және реляциялық» түрде туынды ретінде түсіндіріледі». Кейбір қытайлық жастар кейбір батыстық құндылықтарды қытайлық дәстүрлі құндылықтардан жоғары қояды деп болжауға болады. Осылайша, кейбір қытайлық жастар арасында әлеуметтік жүйеде өз орнын анықтау үшін әлеуметтік бірегейлік дағдарысы бар (Фейгенбаум Э.А., Гиттингс Дж., 2009).

Жалпы алғанда, Қытай мәдениеті басқа мәдениеттермен белсенді өзара әрекеттесетіндіктен, олар батыс және басқа мәдениеттердің элементтерімен байланысады. Мысалы, Қытайда батыстық музыка, кино, сән және тағамдардың танымалдығы артып келеді. Сонымен қатар керісінше, қытай мәдениеті, оның ішінде дәстүрлі өнер, тағамдар, тіл және философия, Қытайдан тыс жерлерде де танымал бола бастады, бұл оның басқа елдерде таралуы мен бейімделуіне ықпал етеді.

2. Дәстүрлі құндылықтардағы өзгерістер.

Жаһанданудың әсерінен конфуцийшілдік, үлкендерді құрметтеу және ұжымшылдық сияқты дәстүрлі қытайлық құндылықтар индивидуализм мен батыстық құндылықтардың қиындықтарына тап болады. Жас ұрпақ жаһандық трендтерге көбірек көңіл бөлуде, бұл отбасылық және әлеуметтік нормалардың өзгеруіне әкеледі.

3. Технологияларды дамыту және цифрландыру.

Жаһандану мәдени тәжірибеге әсер ететін Қытайдағы технологияның дамуына ықпал етеді. Әлеуметтік медиа, ағындық платформалар және онлайн білім беру күнделікті өмірдің бір бөлігіне айналуға. Tencent, Alibaba және ByteDance сияқты қытайлық технологиялық компаниялар цифрлық платформалар арқылы қытай мәдениетін таратуда шешуші рөл атқарады.

4. Экономикалық интеграция және мәдени бейімделу.

Қытай экономикасы әлемдік экономикаға интеграцияланған, бұл шетелдік мәдениеттермен байланыстың артуына әкеледі. Бұл бизнес айналымдар оның мәдениетіне, білімге және өмір салтына әсер етеді. Қытайлық компаниялар өз өнімдері мен қызметтерін жаһандық нарыққа бейімдейді, бұл сонымен қатар ел ішіндегі мәдени нормалардың өзгеруіне ықпал етеді.

5. Дәстүрлерді сақтау және насихаттау.

Жаһанданудың әсеріне қарамастан, Қытай өзінің мәдени дәстүрлерін сақтау үшін белсенді жұмыс істейді. Мемлекет дәстүрлі қолөнер, музыка және мерекелер сияқты материалдық емес мәдени мұраны қорғау бағдарламаларын қолдайды. Қытай сонымен қатар «жұмсақ күш» және «Бір белдеу – бір жол» жобалары сияқты бастамалар арқылы өз мәдениетін ілгерілету үшін жаһандануды пайдаланады.

6. Тілдегі өзгерістер

Ағылшын тілі жастар арасында танымал бола бастады, бұл қытай тілін қолдануға әсер етеді. Ағылшын тілінен алынған кірме сөздер күнделікті сөйлеуге енеді. Сонымен қатар, қытай тілі (әсіресе мандарин диалектісі) елдің экономикалық және мәдени ықпалының өсуіне байланысты Қытайдан тыс жерлерде белсенді түрде таралууда.

7. Жаһандық сын-қатерлер және мәдени сәйкестілік

Қытай жаһандану жағдайында өзінің мәдени бірегейлігін сақтау қиындықтарына тап болды. Бұл дәстүр мен қазіргі заман арасындағы тепеңдікті іздеуге әкеледі. Жаһандануға жауап ре-

тінде Қытайда ұлттық тарихқа, дәстүрлер мен мәдениетке деген қызығушылықтың артуы байқалады, бұл мәдени өзін-өзі тануды нығайтуға ықпал етеді (Харрелл С., 1995).

Әлемдік қоғамдастықтың бір бөлігі бола отырып, Қытай экологиялық мәселелер туралы да көбірек біле бастады. Бұл тұрақты даму мен қоршаған ортаны қорғауға көбірек көңіл бөлуге әкелді, сонымен қатар үкіметтің саясатында да, қоғамдық пікірде де көрініс табады.

Осылайша, жаһандану Қытайдағы мәдениетті сақтау және қайта құру саласындағы күрделі өзара әрекеттесуге әкелді. Дәстүрлі элементтер күшті болып қалса да, мәдени әртүрлілік пен әлемдік тенденциялармен интеграцияның айқын тенденциясы байқалады. Бұл динамикалық процесс 21 ғасырда қытай мәдениетінің дамып келе жатқан сәйкестігін қалыптастыруды жалғастыруда.

Зерттеу нәтижелері

Жалпы, жаһандану Қытай мәдениетіне екі жақты әсер етеді: бір жағынан, ол басқа мәдениеттермен өзара әрекеттесу арқылы оны байытуға ықпал етеді, ал екінші жағынан, оған бірегейлік пен дәстүрді сақтауға қиындықтар туғызады. Қытай бұл өзгерістерге белсенді түрде бейімделіп, өзінің мәдени бірегейлігін сақтауға тырысады, сонымен бірге жаһандық контекстке енеді (Херш А., 2021).

1978 жылы Қытай экономикалық саладағы революцияға ғана емес, сонымен бірге терең мәдени трансформацияға айналған тарихи реформалар мен ашықтық процесін бастады. Қырық жылдан астам уақыт ішінде экономикалық реформалардан туындаған әлеуметтік өзгерістер, ойды босату және жаһандану толқыны Қытайдың мәдени ландшафтын толықтай өзгеріске алып келді.

Экономикалық реформалар мәдени өзгерістердің материалдық негізін қалады.

- Ойды босату 打破 мәдени шектеулер: реформалар мен ашықтық «таптық күрестің басты бағыты ретінде» бұғауларын жойды, ал ойды босату қозғалысы мәдени дамудың салыстырмалы түрде еркін ортасын құрды. Адамдар дәстүрлі мәдениетті белсенді түрде қайта ойластыра бастады, ал мәдени шығармашылық 多元化 тенденциясын көрсете бастады.

- Нарықтық экономика мәдени өмірді жаңадандырды: нарықтық экономика жүйесін құру ЕО-ны бұзды, онда мәдени істер жоспарланған

экономика дәуірінде мемлекет тарапынан толығымен бақыланды. Мәдени нарық біртіндеп қалыптаса бастады, мәдени индустрия қарқынды дами бастады, мәдени өнімдер мен қызметтер әртараптандырылып, халықтың өсіп келе жатқан рухани және мәдени қажеттіліктерін қанағаттандырды.

- Ғылыми-техникалық прогресс мәдени инновацияларға ықпал етеді: ақпараттық технологиялардың, интернеттің және басқа технологиялардың қарқынды дамуы мәдени тарату мен инновацияның жаңа платформалары мен құралдарын ұсынды. Желілік әдебиеттер, цифрлық басылымдар, аниме және ойындар сияқты мәдени экспрессияның формаларын едәуір байытқан жаңа мәдени форматтар үнемі пайда болады.

II. Қоғамның әртүрлі салаларындағы мәдени өзгерістердің көрінісі

- Құндылықтарды плюрализациялау: «реформалар мен ашықтық» басталғаннан бастап адамдардың құндылықтары біртектіліктен плюрализмге көшті, жеке құндылық, бәсекелестік және заңның үстемдігі сияқты заманауи идеялар үнемі нығайып отырды. Сонымен қатар, дәстүрлі мәдениеттің керемет көріністері де мұра болып, дамып, дәстүр мен қазіргі заманды біріктіретін құндылықтар жүйесін қалыптастырды.

- Өмір салтын жаңғырту: өмір сүру деңгейінің жоғарылауымен адамдардың өмір салты үлкен өзгерістерге ұшырады. Тұтыну мәдениеті, бос уақыт мәдениеті, сән мәдениеті пайда болды және адамдар өмір сапасы мен рухани ізденістерге көбірек көңіл бөле бастады.

- Мәдени тұтынуды жаппай тарату: Кино, музыка, туризм және мәдени тұтынудың басқа түрлері адамдардың күнделікті өмірінің маңызды бөлігіне айналды, ал мәдени тұтыну нарығы үнемі кеңейіп келеді.

III. Қиындықтар мен мүмкіндіктер қатар өмір сүреді.

- Мәдени жаһанданудан туындаған дүрбелен: жаһандану жағдайында Батыс мәдени ағымдары мен құндылықтары дәстүрлі қытай мәдениетіне белгілі бір әсер етті және мәдени сенімділікті және мәдени қауіпсіздікті сақтау маңызды міндетке айналды.

- Мәдени индустрияның теңгерімсіз және жеткіліксіз дамуы: мәдени индустрияның өңірлік дамуында теңгерімсіздік, сапалы мәдени өнімдер мен қызметтердің жеткіліксіздігі және одан әрі ашу үшін мәдени тұтыну әлеуеті бар.

- Желілік мәдениеттің теріс әсері: киберкеңістікте жастардың сау дамуына теріс әсер ете-

тін дөрекілік, арсыздық және сикофанизм сияқты жағымсыз мәдени құбылыстар бар.

IV. Болашаққа көзқарас

Болашаққа бет бұра отырып, Қытай социалистік негізгі құндылықтарды басшылыққа ала отырып, социалистік мәдениеттің даму жолын ұстануды жалғастырады, жоғары дәстүрлі қытай мәдениетінің шығармашылық трансформациясы мен инновациялық дамуына ықпал етеді және қытай мәдениетінің жаңа даңқын тынымсыз қалыптастырады.

Қытайдың әлемдік аренадағы өсіп келе жатқан саяси және экономикалық күші мәдени алмасудың жандануына әкелді. Қытай үкіметінің «Бір белдеу- бір жол» бастамасы (BRI) сияқты бастамалары инфрақұрылымды дамытуға ғана емес, сонымен қатар қытай мәдениетін жұмсақ күшпен таратуға бағытталған. Бұл қытай мәдени орталықтарының, тілдік мектептердің және шетелдегі бұқаралық ақпарат құралдарының көбеюінен көрінеді.

Жаһандық Қытай диаспорасы: Оңтүстік-Шығыс Азияда, Солтүстік және Оңтүстік Америкада немесе Еуропада болсын, жаһандық Қытай диаспорасы мәдени алмасуда маңызды рөл атқарады. Бұл қауымдастықтар көбінесе қытай дәстүрлерін жергілікті мәдениеттермен біріктіреді және олардың Қытайға әсері өз кезегінде қытай мәдениетінің жаһандануына ықпал етеді.

Қытай әлемдік экономикаға көбірек енген сайын, оған тұрақты даму қозғалысы және климаттың өзгеруі туралы хабардарлықты арттыру сияқты жаһандық экологиялық қозғалыстар да әсер етеді. Бұл табиғатқа және қоршаған ортаны қорғауға деген көзқарастың өзгеруіне әкелді және Қытайдың табиғатпен үйлесімділік туралы дәстүрлі идеялары қазіргі экологиялық мәселелер аясында қайта қаралуда.

Гендерлік теңдік, адам құқықтары үшін қоғамдық қозғалыстар да осы тақырыптар бойынша жаһандық идеялар мен халықаралық дискурстың әсерінен Қытайдағы жас ұрпақ арасында танымал болды (Хуанг Ю., 2012).

Жаһандану қытай мәдениетінде айтарлықтай өзгерістерге әкелсе де, ол дәстүрлі құндылықтарды толығымен алмастыра алмады. Керісінше, ол бірегей мәдени ландшафт жасай отырып, ескі мен жаңаның араласуына әкелді. Қытайдағы жас ұрпақ әсіресе жаһандық ықпалға және өз мұрасын сақтауға ұмтылуда. Осы тұрғыдан алғанда, қытай мәдениеті өзінің тарихи тамырларымен терең байланысын сақтай отырып, барған са-

йын өзара байланысты әлемді қамтитын дамуды жалғастыруда.

Қорытынды

Қазіргі таңда жаһандану процесіне қарамастан, Қытай өзінің ежелгі мәдени дәстүрлері мен құндылықтарын сақтауға тырысады. Соңғы жылдары Үкімет конфуцийшілдік, даосизм, қытай каллиграфиясы және дәстүрлі өнер сияқты мәдениет пен философияны белсенді қолдады. Оның бірден-бір себебі елдегі дәстүрді жаңғырту. Соған байланысты елде шай рәсімі, қытай медицинасы, халық билері және музыка сияқты дәстүрлі қолөнерге деген қызығушылық қайта жанданды. Сонымен қатар тіл мен жазуды жастар арасында насихаттау үшін қытай жазуын қолдау және Конфуций институттары арқылы шетелде қытай тілін үйренуге ықпал ету арқылы өз тілін белсенді қорғауды жалғастыруда.

Батыс мәдениетінің тез әсеріне жауап ретінде қытай қоғамында бірнеше сыни пікірталастар пайда болады. Кейбір қытайлықтар ұлттық бірегейлік пен мәдени бірегейлікті жоғалту қаупіне алаңдайды. Соған қарсы қоғам белсенділері осыған байланысты қарсылықтарын көрсетуде. Себебі, Қытай билігі патриотизмді нығайтуға және ұлттық сананы нығайтуға бағытталған жобаларды белсенді қолдайды. Қытай ұлтшылдығының өсіп келе жатқан рөлі отбасылық құндылықтар мен үлкендерді құрметтеу сияқты дәстүрлі мәдени құндылықтарды сақтауға күш салады.

Жаһандану мәдени дәстүрлерге әсер ететін қарқынды урбанизациямен бірге жүреді. Қытайдың ірі қалаларында дәстүрлі және заманауи мәдениеттің бірігуі байқалады:

Өнердің жаңа түрлері: қытайлық суретшілер, музыканттар, жазушылар дәстүрлі элементтерді заманауи трендтермен үйлестіретін туындылар жасайды.

Мәдени орталықтар мен мегаполистер: Қытайдың Бейжің және Шанхай сияқты ірі қалаларында әртүрлі мәдениеттер қақтығысып, динамикалық және көп қырлы қалалық мәдениетті жасайды.

Мәдени сенімділікті нығайту- дәстүрлі қытай мәдениетіндегі идеяларды, гуманитарлық рухты және моральдық нормаларды терең зерттеп, оларды дәуірдің талаптарымен үйлестіре отырып, қытай мәдениеті мұрагерлік пен инновация жолдарын қатар ұстанды.

Мәдени индустрияны дамыту- мәдени индустрияның заманауи жүйесін және нарықтық жүйесін, өндіріс пен басқарудың инновациялық тетіктерін жетілдіру, мәдени экономика саласындағы саясатты жақсарту, жаңа мәдени форматтарды дамыту және мәдени индустрияның жоғары сапалы дамуына ықпал ету.

Желілік мәдениеттің құрылысын нығайту: желілік контенттің құрылысын күшейту, оң желілік мәдениетті дамыту, таза киберкеңістік құру және желілік мәдениеттің өркендеуіне ықпал ету.

Осы «реформалар мен ашықтық» саясаты басталғаннан кейінгі экономикалық реформалар Қытайдағы мәдени өзгерістерге күшті серпін мен кең кеңістік берді. Болашақ дамуда Қытай мәдени сенімділікті нығайтуды, мәдениеттің өркендеуі мен дамуына ықпал етуді жалғастырады және қытай ұлтының ұлы жаңғыруы туралы Қытай арманын жүзеге асыру үшін күшті рухани күш береді (Чжоу Ж., 2013).

Осылайша, жаһандану жағдайындағы қытай мәдениетінің өзгеруі дәстүрлерді сақтау мен жаңа сынақтарға бейімделуді біріктіретін күрделі процесс болып табылады. Бұл жаһандық тенденциялар мен ұлттық бірегейлік арасындағы бірегей тепе-теңдікті қалыптастырады, бұл қытай мәдениетін қазіргі әлемдегі ең қарқынды дамып келе жатқан мәдениеттердің біріне айналдырады.

Қаржыландыру

Бұл жұмыс ҚР БЖҒМ ҒК гранттық қаржыландыруымен AP27511021 «Қытайдың Қазақстанға қатысты мәдени дипломатиясының қарқындылық эволюциясы: мүмкіндіктері мен сын-қатерлері» ғылыми жобасы аясында орындалды.

Әдебиеттер

- Cai Wu. (2008). China's Cultural Development over 30 years of Reforms and Discoveries. *Social Sciences*, 8(1), 58-72.
 Chen J. (2001). The Politics of Transition in China: A Historical Perspective. *University of California Press*.
 Cio Xi (2023). "Transformation of Chinese Enterprises: Ideology, Efficiency, and Instrumentalism in the Reform Process," " *International Journal of Social and Cultural Studies*, 4, 63-94.

- Feigenbaum, E. A., & Gittings, J. (2009). China's Political System: Modernization and Tradition. *Cambridge University Press*, 81(1), 60-67
- Finogentov, Artem Dmitrievich (2023). "The impact of the policy of openness and reform on the current situation in China". *International Journal of Social and Cultural Studies*, 3, 102-113.
- Harrell S. (1995). Cultural Encounters on China's Ethnic Frontiers. *University of Washington Press*.
- Hersh, A. (2021). The Evolution of Chinese Cultural Policy and the Role of Reform. *Harvard University Press*.
- Huang, Y. (2012). Capitalism with Chinese Characteristics: Entrepreneurship and the State. *Cambridge University Press*, 48(1), 42-62.
- Jia Huiming (2017). "Traditional Chinese Culture in the politics of Openness and reform: 1980-2010". *International Journal of Social and Cultural Studies*, 6, 77-93.
- Jia Xudong (2018). "China's Cultural Policy and Industry in the context of Globalization". *Social Sciences*, 14(1), 106-113.
- Piddubna, L., Gorobynskaya, M. (2023). Digital transformation as a factor of changes in the organizational behaviour of international companies. *Development Management*, 21(4), 25-36.
- Turusheva Natalia Vladimirovna (2018). "The position of the CPC of the People's Republic of China on cultural reform (late twentieth-early twenty-first century)". *Cambridge University Press*.
- Walder A.G. (2005). China Under Mao: A Revolution Derailed. *Harvard University Press*.
- Zhou Ruijin (2013). Xi Jinping Should Expand Deng Xiaoping's Reforms A Party Insider's Prescription for Change. *Journal of East Asian Studies*, 24(1), 71-101
- Zhao S. (2004) China's Red Capitalists: The Political Economy of Private Entrepreneurs in China. *Cambridge University Press* 16(1), 13-34..

Авторлар туралы ақпарат:

Дәуен Динара Бақыткерейқызы (корреспондент-автор) – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің доценті, PhD, Алматы, Қазақстан. e-mail: dinara_dauyen@mail.ru

Искакова Зухра Узбекбайқызы – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Шығыстану факультеті, Шығыстану мамандығының 2-курс докторанты, Алматы, Қазақстан. e-mail: iskakovaz13@mail.ru

Сведения об авторах

Дәуен Динара Бақыткерейқызы (корреспондентный автор) – доцент Казахского национального университета имени аль-Фараби, PhD, Алматы, Казахстан. e-mail: dinara_dauyen@mail.ru

Искакова Зухра Узбекбайқызы – докторант 2 курса факультета востоковедения Казахского национального университета имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан. e-mail: iskakovaz13@mail.ru

Information about authors

Dauyen Dinara Bakytkeykyzy (corresponding author) – Associate Professor, Al-Farabi Kazakh National University, PhD, Almaty, Kazakhstan. e-mail: dinara_dauyen@mail.ru

Iskakova Zuhra Uzbekbaykyzy – 2nd year PhD student at the Faculty of Oriental Studies of the Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan. e-mail: iskakovaz13@mail.ru

Келін түсті: 12 желтоқсан 2024 жыл

Қабылданды: 11 мамыр 2024 жыл